

УДК 32:[323.2+325.1]

Д. В. Глазов

ПОЛІТИКА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ У ФРН: КОНЦЕПЦІЯ “LEITKULTUR”

З приходом нового тисячоліття конфронтація у відносинах між німецьким урядом та іммігрантами-мусульманами тільки посилюється. Як варіант вирішення цієї проблеми було запропоновано ідею “провідної культури” (“leitkultur”), яка передбачає особливу стратегію в політиці ФРН щодо іммігрантів з мусульманських країн. У статті досліджено причини невдалого впровадження мультикультурних принципів на національному рівні. Розглянуто основні механізми реалізації німецької політики “мультикульті” в рамках концепції “лейткультур”. З’ясовано основні успіхи та прорахунки у реалізації політики мультикультуралізму.

Ключові слова: Німеччина, мультикультуралізм, іслам, “лейткультур”, програма Бекштейна.

Сьогодні Європа зіткнулася із небувалим напливом біженців та нелегальних мігрантів. В ЄС вже визнали цю проблему як найбільшу з часів Другої світової війни. Разом з цим актуалізується питання політики мультикультуралізму, оскільки кожна країна має власний досвід. Відповідно, виникли розбіжності у поглядах на вирішення проблеми біженців та нелегальної міграції в цілому.

Яскравим прикладом впровадження європейської політики мультикультуралізму є ФРН. Після Другої світової війни ФРН пережила чимало імміграційних напливів, особливо в кінці XX – на початку XXI століть. Внаслідок довготривалого перебування мігрантів у Німеччині почали утворюватися окремі соціуми (наприклад, мусульманські общини), що спричинили низку соціокультурних проблем та поставили під загрозу мирне співіснування корінних німців та іммігрантів.

Найбільшу частку серед іммігрантів, у Німеччині, складають саме мусульмани. Їхня культура, традиції та мораль в багатьох випадках суперечать домінуючим християнським принципам. Така ситуація є, безумовно, несприятливою для реалізації політики мультикультуралізму у ФРН.

Альтернативою вирішення такої суперечливої ситуації стає концепція “лейткультур”, метою створення якої було безпрецедентне співіснування в рамках одного суспільства німецької та іноземної спільноти, але з частковою інтеграцією (мається на увазі створення спільного суспільства для усього населення). Однак і ця концепція переживає неоднозначної критики з боку опонентів та мусульманських представників.

Останнім часом нагальність вирішення проблеми іммігрантів тільки збільшується. Причиною цього є глобальне поширення фундаменталізму, зростання кількості терористичних актів, проявів екстремізму, кримінальних злочинів тощо.

Тому, перед європейським суспільством, зокрема німецьким, стоїть нелегке завдання – створення власної стратегії щодо врегулювання кризи, яку переживає сьогодні європейський мультикультуралізм.

Дослідженню політики мультикультуралізму, історії становлення, еволюції, проблемам соціокультурного характеру присвячено низку наукових праць.

Серед вітчизняних науковців, що досліджують особливості політики мультикультуралізму на теоретичному і практичному рівнях варто відзначити праці С. Дрожиної [1], С. Бондарук [2], В. Солошенко [3], І. Ткаченка [4], Т. Метельової [5], тощо. Не менш вагомим внеском у дослідження мультикультуралізму є праці російських науковців: В. Малахова [6], С. Погорельської [7], Є. Пінюгіної [8].

Особливу увагу політиці мультикультуралізму у ФРН приділяють такі німецькі дослідники як Б. Тібі [9], Ю. Хабермас [10], Р. Олігер [11], Ф. Радтке [12], Р. Мюнц [13], Дж. Менц, М. Альбрехт [14].

Метою запропонованого наукового дослідження є розгляд особливостей політики мультикультуралізму у ФРН в рамках концепції “лейткультур” на сучасному етапі.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних дослідницьких завдань: розглянути еволюцію концепції “лейткультур”; дослідити сутність “провідної культури” – “лейткультур”; проаналізувати досвід ФРН у вирішенні проблеми інтеграції мусульман-іммігрантів у суспільство; з’ясувати причини невдалої спроби імплементації мультикультурних принципів в ФРН.

Можливість співіснування різних культур та цінностей в Європі, зокрема у Німеччині, залишається головною ознакою мультикультуралізму XX-XXI ст. Варто підкреслити, що в німецькому соціумі все більшою мірою проявляються ксенофобія, праворадикальна субкультура, а серед культурних меншин, популярним стало відстоювання “власної” культурної та релігійної ідентичності [12, р. 57].

Загалом, ідея мультикультурної спільноти була непопулярною як у німців, так і серед іммігрантів. Німці не хотіли, щоб іммігранти створювали вплив на їхній уклад життя та культуру. Іноземці, зокрема мусульмани, заперечували можливість змішування з корінною нацією.

Після вересневих подій 2001 р. у США негативне ставлення до іноземців, зокрема мусульман, значно посилювалося в світі.

Все більш вимогливою стає “провідна культура” - “leitkultur” (нім.) – тобто той мінімум цінностей, які повинен розділяти іммігрант, що проживає у Німеччині.

Сам термін “лейткультур” був введений до наукового обігу німецьким вченим арабського походження Бассаомом Тібі у книзі “Європа без ідентичності? Криза мультикультурного суспільства”.

Головна ідея вищезазначеної роботи – це помилковість застосування принципів мультикультуралізму у європейських країнах, по відношенню до мусульман. На думку автора, що сам є мусульманином-

іммігрантом із Сирії, мусульмани відрізняються від інших категорій європейських іммігрантів розповсюдженням фундаменталістського типу релігійної ідентичності. "Вони здатні відтворювати цінності, ворожі по відношенню до сучасної європейської культури, що базуються на ідеях просвітництва і правової демократичної державності..." [12, р. 58-59].

Тібі відзначає, що Європа неправильно інтерпретувала практику США, де одночасно із мультикультурністю існує універсальна культура нації, що нівелює розбіжності різних етнічних груп. Іммігранти, отримуючи громадянство такої країни, одночасно стають членами нації, тоді як у більшості країн ЄС домінує етнічний підхід до поняття нації. У таких країнах, навіть отримавши громадянство, неможливо стати часткою єдиного соціуму.

Як варіант вирішення проблеми Тібі запропонував ідею "лейткультур". Згідно з нею, європейські нації-держави (за виключенням Франції) повинні, по-перше, залишити поняття нації як етнічної приналежності, а по-друге, виключити групові права на культурну автономію, оголосивши єдиною для всіх національних культур секуляризм та демократичні права і свободи [11, с. 78].

Варто зазначити, що на практиці німецька політика в рамках "лейткультур" реалізовується у трьох основних напрямках: 1) реформування законодавства про громадянство; 2) інтеграція мусульман у державу та суспільство; 3) різні аспекти інституціоналізації ісламу (будівництво мечетей; організація релігійної освіти у школах тощо). Як ми можемо спостерігати, такі ж принципи застосовувались і раніше, але не в рамках цієї концепції.

На початку ХХІ ст., за ініціативою Шрьодера вступив у силу новий закон про громадянство – перехід від принципу *jus sanguinis* (лат., "право крові") до *jus soli* (лат., "право землі"). Тепер громадянство надавалося не за етнічною ознакою, а по факту народження чи перебування у країні тривалий період. Також, було спрощено вимоги до членів сімей переселенців. "Автоматично" громадянство надавалося тим дітям, у яких обоє батьків є іноземцями і проживають на території Німеччини більше 8 років. Незмінними залишилися лише економічні та правові умови для отримання громадянства: незалежність від соціальної допомоги, достатнє житлове приміщення, відсутність судимості. Основна ідея полягала у тому, що якщо німці хочуть інтегрувати імміграційні потоки, то їм самим треба пережити культурну трансформацію [13, р. 56].

У відповідь на лібералізацію громадянства представники християнських партій почали вести мову про "лейткультуру". Першим, поставив на порядок денний проблему "провідної культури" лідер партії Християнсько-соціального союзу (ХСС) Гюнтер Бекштейн. Він підкреслив функціональну ефективність концепції "лейткультур", але додав, що пріоритетом політики щодо іммігрантів повинні бути не стільки інтереси приїжджих, скільки інтереси корінного населення ФРН. Першочерговими заходами національної політики у цьому питанні повинні були стати обмеження імміграції, посилення вимог щодо отримання громадянства і стимулювання некорінного населення інтегруватися у суспільство.

Так, у 2002 р. в ході дебатів з приводу імміграції у Бундестазі Фрідріх Мерц (лідер фракції ХДС/ХСС) запропонував прийняти цю концепцію за основу визначення національної ідентичності. Попри виникнення скандалу в парламенті, після виступу Ф. Мерца, за підтримку концепції виступила Ангела Меркель, яка на той час очолювала ХДС. Спочатку визначення національної ідентичності, яке увійшло у програмні документи партії та виступи політиків на партійних з'їздах ХДС і ХСС було сформульовано як "німецька провідна культура" – *deutsche leitkultur* (нім.). Це викликало серйозні дискусії. На думку президента Центральної єврейської ради (ЦЄР) ФРН, Пауля Шпігеля, така мультикультурна концепція містила риси націонал-соціалізму. Тиск ЦЄР і масові протести змусили прибічників "лейткультур" продемонструвати гнучкість і роз'яснити, що німецька "провідна культура" – це не оновлена доктрина нацизму, а навпаки, "культура толерантності і співдружності, що захищає конституційні гарантії демократичних засад і відкритості суспільства. Але не всі лідери ХДС/ХСС були готові відстоювати такі принципи в умовах суспільного тиску.

Так, Фрідріх Мерц майже відразу відмовився коментувати термін, використаний ним напередодні в парламенті. У результаті консультацій політиків і громадських діячів формулювання було змінено на більш м'яке – "провідна культура". Також, цей термін був висунутий громадськістю у номінацію журналу "Spiegel" як "найбільш невдалий вербальний вислів року", здатний, на думку критиків, повернути країну у часи націонал-соціалізму [13, р. 59].

Тим не менш, починаючи з 2000 р. християнські демократи почали проводити заходи щодо інтеграції іммігрантів. У деяких федеральних землях, де представники ХДС і ХСС сформували уряд з метою усунення відмінностей між німецькою та іноземними громадами, були введені обов'язкові курси з вивчення німецької мови, історії та основ суспільного устрою країни. Правляча на федеральному рівні коаліція СДПН та Партія "Зелених" скептично оцінила ініціативи християнських демократів, вказуючи на нестачу бюджетних коштів для підтримки декількох мільйонів іммігрантів, а також вказала на неприпустимість застосування примусових заходів до іммігрантів, згідно з правовими нормами ЄС [16, р. 537].

Як вже зазначалося, політичний дискурс навколо проблеми мультикультуралізму змінився після вересневих подій 2001 р. Тепер, все більшою мірою акцентується увага навколо іммігрантів-мусульман. Громадська думка стала схилитися на користь концепції християнських демократів, а інтеграцію на основі "лейткультур" ще в 2002 р. багато ЗМІ вважали безумовною альтернативою "небезпечному" мультикультуралізму.

Коментуючи німецьку полеміку стосовно "лейткультур", Бассам Тібі ще у 2002 р. заявив, що запропонований СДПН і "Зеленими" підхід – в інтересах фундаменталістів, що використовують заклики до діалогу з боку європейців для досягнення своєї мети – встановити в Європі мусульманське правління.

Зокрема, науковець вказав на тривожний симптом: почалася пропаганда ідеї введення шаріату у повсякденне життя європейських мусульман під приводом права на віросповідання [14].

У 2004 р. представники коаліції СДПН продовжували наполягати на трьох умовах успішної інтеграції у німецьке суспільство: знання мови, повага до законів та мінімальна матеріальна забезпеченість. На їхню думку, вищою цінністю німецької Конституції є загальнолюдські цінності.

У свою чергу, активна протидія імміграції та інтеграції мусульман партіями ХДС та ХСС, призводить до зміни курсу на полегшену натуралізацію, розпочатою реформами Герхарда Шредера ще в 1999 р. Йдеться про “тести для бажаючих отримати громадянство”, версії яких випробувалися протягом декількох років на рівні земель ФРН.

Так, для бажаючих отримати громадянство у 2008 р. процедура тестування була оновлена на законодавчому рівні. Тепер претенденти повинні відповісти на 30 випадково вибраних (із 310 стандартних і доступних для підготовки) питань про політичну систему, історію та культуру Німеччини, а також на 3 питання про ту федеральну землю, де проживає здобувач. Серед питань є як культурно нейтральні (наприклад, “Скільки земель входить до складу ФРН?”), так і “проблемні”, орієнтовані на мусульман із фундаменталістськими або ісламістськими поглядами – про свободу думки, свободу слова, свободу віросповідання, про гендерну рівність тощо. Деякі турецькі громадські організації піддали цей “тест на громадянство” критиці як “дискримінаційний”. Їх обурення викликали питання про вплив християнства на німецьку культуру і про одностатеві шлюби, які посягають, з їх точки зору, на релігійну ідентичність і статеву мораль [8].

Варто зазначити, що найбільш проблемним аспектом оновленої політичної доктрини уряду стала християнська складова, згідно якої акцентується увага на християнське минуле німецької культури. При цьому часто відбувалося протиставлення християнської та ісламської ідеологій.

Що стосується інституціоналізації ісламу, то найбільш гострим питанням стало надання ісламу суб'єкта публічного права, рівного із християнством та іудаїзмом. За процедурою іслам не відповідав деяким вимогам, згідно із законодавством ФРН: наявність загальнонаціональної організації; тривалість існування на території країни; суспільна корисність (критерієм корисності християнських церков вважається, у тому числі, наявність численних лікарняних та освітніх установ, що знаходяться під їхнім патронатом). Через той факт, що іслам не передбачає єдиної ієрархічної системи, довгий час мусульманські організації не могли домогтися про створення єдиної національної організації – вона була утворена лише в 2010 р. під назвою “Координаційна рада мусульман ФРН” [17].

З часом, мусульмани отримали сприяння з боку країни майже в усіх сферах релігійного життя: будівництві мечетей, організації мусульманських кладовищ, доступності мусульманського меню. Дівчат-учениці та жінки-викладачки отримали право відвідувати заняття в головному уборі. Поліпшилася організація релігійного навчання ісламу німецькою мовою в загальноосвітніх школах.

Фактично, із низки можливостей християнських та іудейських організацій, мусульмани позбавлені тільки права збирати податки з віруючих. Тому, питання про надання аналогічного статусу перетворилося у символ боротьби за статус ісламу в німецькій державі [18, р. 219].

Але, якими б не були заходи з боку уряду щодо культурних меншин, це не змінило думку про “зайвість” ісламу. Так, на одній із офіційних зустрічей із пресою канцлер А. Меркель відповіла на заперечення про те, що внесок ісламу та іудаїзму в європейську культуру теж вельми значний: “йдеться не про Європу – як “релігійний клуб”, а про Європу як “клуб прихильності цінностям”, які покладені в основу європейської політичної практики і за які європейці повинні боротися” [19]. В такому випадку мусульмани виступають опонентами “ціннісного клубу”. Зокрема, для європейців є неприйнятною допустимість приниження людської гідності або точка зору про те, що чоловіки і жінки не повинні мати рівних можливостей для розвитку.

Слід додати, що опоненти ісламу приділяють особливу увагу деяким прецедентам, називаючи їх неприпустимими – це і вбивства жінок в ім'я честі членами їх сімей, примусові шлюби, загрози гомосексуалістам і невірним, вимога обмежити свободу слова заради поваги релігійних почуттів.

У 2009 р. у виступах християнських демократів і соціалістів з'являються чіткі висловлювання – “сама християнські церкви впливають на духовний клімат і почуття єднання в суспільстві”, а щодо іммігрантів: “хто поділяє наші цінності і сприймає Німеччину як свою батьківщину, отримає свій шанс і наше сердечне ставлення” [6, с. 65].

Щоб оцінити відповідність цінностей мусульман очікуванням керівництва країни і суспільства, МВС, за завданням уряду ФРН, запросило групу наукових інститутів взяти участь у фундаментальному академічному дослідженні “Мусульманське життя в Німеччині”, яке було проведено й опубліковано в 2009 р. [20, с. 115]. Метою дослідження було уточнення чисельності та соціально-економічного становища мусульман, а також з'ясування конфесійно забарвлених аспектів світогляду. Усі наукові публікації та матеріали ЗМІ посилаються на дані цього дослідження, що знаходяться у відкритому доступі.

Згідно із статистичними даними, станом на липень 2008 р. в країні налічувалося 4,3 млн. мусульман, що становить 5,2% населення Німеччини і робить іслам другою після християнства релігією за кількістю прихильників. При цьому 45% з них мають німецьке громадянство, 55% – громадянство інших держав. Переважна більшість – 2,5 млн. мусульман (63,2% від загального числа) – вихідці з Туреччини, 13,6% – з Південної і Східної Європи, 8% – з Близького Сходу, 7% – з Північної Африки [21, 22].

Варто зазначити, що дискусії щодо імміграції мусульман у німецьке суспільство вийшли на суттєво новий рівень після виходу книги “Німеччина самоліквідується”, автором якої є політик, соціал-демократ Тіло Сарацин. Неполіткоректні висловлювання Сарацина щодо мусульман призвели до пониження його по службі. З часом книга стала бестселером і перевидавалася кілька разів. Втім, підхід до мусульман, їхньої

ідентичності та інтеграції в рамках "лейткультур" не визначається особистими поглядами політиків навіть найвищого рангу.

Не дивлячись на певні успіхи ФРН у політиці щодо іммігрантів, існує ціла низка проблем, які постали перед Німеччиною – це і розрив єдиного соціально-політичного простору, посилення ролі і впливу ісламізму та ультраправих організацій в державі тощо.

Через неможливість вирішення проблеми з іммігрантами-мусульманами серед наукових та політичних кіл Німеччини лунали заяви про те, що політика мультикультуралізму виявилася доволі невдалою. Зокрема, 5 жовтня 2010 року, на з'їзді СДПН про це заявила канцлер ФРН Ангела Меркель [23, с. 79].

Тим не менш, за словами вітчизняної дослідниці В. Солошенко, Меркель у своїй промові (2010 р.) озвучила те, що не наважувались вимовити вголос інші європейські лідери: мультикультурне суспільство створює для Європи стільки ж проблем, скільки і вирішує. І це, як додає дослідниця, стосується не лише культурної, а часто і політичної складової буття у країнах Європейського континенту [3, с. 393].

Сьогодні в Європі перебувають сотні тисяч нелегальних мігрантів та біженців із Північної Африки та Близького Сходу. Сучасна міграційна політика країн Євросоюзу, яка повинна вирішити міграційну проблему, зазнає невдачі. Зокрема, можливості Німеччини, яка взяла на себе найбільшу частку мігрантів, не є безмежними. Звідси виникає необхідність перегляду міграційної політики ЄС, в тому числі в рамках політики мультикультуралізму, як інструменту адаптації іммігрантів.

Отже, враховуючи викладене вище, констатуємо, що на початку XXI століття у німецькому суспільстві все більшою мірою активізується відчуття власної ідентичності. Головною причиною таких суспільних настроїв є, насамперед, зростання ксенофобії та ісламофобії серед німецького соціуму та впливових політичних еліт, а також – поширення впливу ісламських організацій у цьому ж соціумі. Нездатність та небажання іммігрантського населення (в більшості випадків – мусульманського) до інтеграції змушують ФРН йти на певні компроміси: релігійні (створення місць для поклоніння релігійних організацій тощо), освітнє сприяння, спрощення процедури отримання німецького громадянства. Однак проблему, яка виникла ще задовго до цього періоду, ці заходи так і не усунули. Відповідно, політика мультикультуралізму, що здійснювалася у ФРН, виявилася невдалою. Імплементация мультикультурних принципів в рамках "лейткультур" зазнала неоднозначної критики з боку суспільства, що змусило владу шукати компроміси у вирішенні цього непростого питання.

Так, у німецькій політиці мультикультуралізму були свої "злети" і "падіння". Однак не варто забувати про те, що проблема сама себе не вирішить. Тому, керівництву держави необхідно приділяти політиці мультикультуралізму більшої уваги і ставити її в один ряд із проблемами, які потребують нагального вирішення та далекоглядних планів.

Джерела та література

1. Дрожжина С. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти / С. Дрожжина // Політичний менеджмент. - 2008. - № 3. - С. 96-106.
2. Бондарук С. О. Мультикультурне майбутнє: proetcontra / С. О. Бондарук // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філософські науки. - 2011. - № 15. - С. 11-17.
3. Солошенко В.В. Особливості мультикультурного розвитку країн Західної Європи. Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації / В.В. Солошенко; монографія / [Кудряченко А.І. та ін.]; наук. ред. – д-р іст. наук, проф. А.І. Кудряченко, канд. філос. наук, доц. Т.О. Метельова; Держ. установа "Ін-т всесвіт. історії Нац. акад. наук України". – Київ: Фенікс, 2014. – 441 с. – С. 387-404.
4. Ткаченко І.В. Криза ідеї європейського мультикультуралізму: економічний і релігійний чинники / І.В. Ткаченко; монографія / [Кудряченко А.І. та ін.]; наук. ред. – д-р іст. наук, проф. А.І. Кудряченко, канд. філос. наук, доц. Т.О. Метельова; Держ. установа "Ін-т всесвіт. історії Нац. акад. наук України". – Київ: Фенікс, 2014. – 441 с.
5. Метельова Т.О. Діалог культур: світовий досвід і український потенціал [Електронний ресурс] / Т.О. Метельова // Режим доступу: www.culturalstudies.in.ua/knigi_16_3.php.
6. Малахов В.С. Иммиграционные режимы в государствах Запада и в России: теоретико-политический аспект / В. С. Малахов // Полис, 2010. – № 3. – С. 60-68.
7. Погорельская С. В. Мусульмане Германии: Специфика интеграции / С. В. Погорельская // Актуальные проблемы Европы: Сб. научн. тр. М.: ИНИОН, 2008. – № 1. – С. 41–58.
8. Пинюгина Е. В. Проблема иммиграции и концепция "ведущей культуры" в немецкой политике [Электронный ресурс] // http://www.perspektivy.info/misl/cenn/problema_immigracii_i_koncepcija_vedushhej_kultury_v_nemeckoj_politike_2014-07-24.html.
9. Tibi B. Europa ohne Identität? Die Krise der multikulturellen Gesellschaft / B. Tibi / München : C. Bertelsmann, 1998. – 379 S.
10. Habermas J. Leadership and leitkultur [Electronic resource] / J. Habermas // New York Times, 28.10.2010. – Regime of access: http://www.nytimes.com/2010/10/29/opinion/29Habermas.html?_r=0
11. Олигер Р. Нелегальная миграция в Германию: новый вызов 90-х годов. Мировой опыт иммиграционной политики / Р. Олигер // Под ред. Г. Витковской. – М.: MOM, 2004. – 230 с.
12. Radtke F. Multiculturalism in Germany: Local Management of Immigrants' Social Inclusion / F. Radtke // International Journal on Multicultural Societies. – 2003. – Vol. 5, № 1. – P. 55-76.
13. Münz R. Diasporas and Ethnic Migrants. Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective / R. Münz, R. Ohliger // London-Portland: Frank Cass, 2003. – 463 p.
14. Albrecht M. Postcolonialism, Islam, and Contemporary Germany [Electronic resource] / M. Albrecht // Transit, 2011. – №7(1). – Regime of access: <https://escholarship.org/uc/item/04p001dj>.
15. Die Kanzlerin im Gespräch [Elektronische Ressource] / Die Bundeskanzlerin // Zugriffsmodus: <http://www.bundeskanzlerin.de/ContentArchiv/DE/Archiv17/Mitschrift/Pressekonferenzen/2013/04/2013-04-19-hangout.html>.
16. Brubaker R. The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration and Its Sequels in France, Germany and the United States / R. Brubaker // Ethnic and Racial Studies. – July 2001. – Vol. 24, № 4. – P. 531-548.

17. Wolbert B. Istanbul Next Wave and Other Turkish Art Exhibits: From Governance of Culture to Governance through Culture [Electronic resource] / B. Wolbert. Regime of access: <http://transit.berkeley.edu/2011/wolbert>.
18. Castles S. Why migration policies fail / S. Castles // *Ethnic and Racial Studies*. – March 2004. – Vol. 27, № 2. – P. 205-227.
19. Speech by Angela Merkel to the European Parliament [Electronic resource] // Regime of access: <http://www.culture-routes.net/news/speech-angela-merkel-european-parliament>.
20. Коданьоне К. Опыт иммиграционной политики Германии и некоторые уроки для России / К. Коданьоне // Иммиграционная политика западных стран: альтернативы для России / под ред. Г. Витковской; Междунар. орг. по миграции. Моск. исслед. программа по миграции. – М.: Гендальф, 2002. – 224 с.
21. Muslims in the European "Mediascape": Integration and Social Cohesion Dynamics. Institute for Strategic Dialogue [Electronic resource] / Regime of access: http://www.strategicdialogue.org/documents/isd_intranet/ISD%20musli
22. ms%20media%20WEB.pdf.
23. Muslimisches Leben in Deutschland [Elektronische Ressource] / Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Deutsche Islam Konferenz // Zugriffsmodus: https://www.bmi.bund.de/cae/servlet/Contentblob/566008/publicationFile/31710/vollversion_studie_muslim_leben_deutschland_.pdf.
24. Варюхина Н. Н. Эволюция иммиграционной политики Германии: старые проблемы и новые приоритеты / Н. Н. Варюхина // Вестник Пермского Университета. Серия "Политология", 2011. – Выпуск 1(3) – С. 71-81.

Glazov D. V. The policy of multiculturalism in Germany: the concept of "leitkultur"

With the advent of the new millennium confrontation between the German government and Muslim Immigrants is just increasing. As a solution to the problem it was proposed the idea of "leading culture" ("leitkultur"), which suggests a special strategy for the German policy towards immigrants from Muslim countries.

The paper investigated the causes of failures of multicultural principles at the national level. It was considered the basic mechanisms for the implementation of German policy "multikulti" under the concept "leitkultur". It was found the main successes and failures in the implementation of the policy of multiculturalism within the concept.

Key words: Germany, multiculturalism, Islam, "leitkultur", Beckstein program.

Глазов Д. В. Политика мультикультурализма в ФРГ: концепция "leitkultur"

С приходом нового тысячелетия конфронтация в отношениях между немецким правительством и иммигрантами-мусульманами только усиливается. Как вариант решения проблемы была предложена идея "ведущей культуры" ("leitkultur"), которая предполагает особую стратегию в политике ФРГ по отношению к иммигрантам из мусульманских стран.

В статье исследованы причины неудачного применения мультикультурных принципов на национальном уровне. Рассмотрено основные механизмы реализации немецкой политики "мультикульту" в рамках концепции "лейткультура". Обнаружено основные успехи и просчеты в осуществлении политики мультикультурализма в рамках данной концепции.

Ключевые слова: Германия, мультикультурализм, ислам, "лейткультура", программа Бекштейна.